

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 13 Year: 2010
WOMAN STUDIES (Special Issue)

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA KADINA BAKIŞIN FARKLI BİR ÖRNEĞİ: KISSA-İ ERVE
A DIFFERENT EXAMPLE TO VIEW OF WOMEN IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE:
KISSA-I ERVE

Muhammet KUZUBAŞ*

Özet

Klâsik Türk edebiyatında kadın kavramı ile ilgili tespitleri iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. Bunların ilki, kadınlara yönelik olumsuz ifadelerin kullanıldığı metinler; ikincisi bazı efsanevi, tarihî veya dinî kadın tiplerinin hikâyelerinden yola çıkılarak kadını yücelten metinlerdir. Çalışmamızın temelini teşkil eden Kıssa-i Erve de İsrailoğulları zamanında yaşamış ve dinî kişiliği ön planda olan Erve adındaki bir kadının hayatını anlatmaktadır. Oflu Bilâl Efendi tarafından 18. yüzyılda yazılan Kıssa-i Erve adlı eser, Erve'nin şahsında, bir kadının düşebileceği sıkıntılarının sebebinin erkekler olarak gösterilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada da, edebiyatımızda pek bilinmeyen Kıssa-i Erve adlı eser üzerinde durulacak; hikâyenin kahramanı Erve'nin macerası anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Kadın, Kıssa-i Erve

Abstract

In classical Turkish literature, the deductions about concept of women can be classified in two ways. The first, texts which negative statements were used against women; second, texts which glorifying women is based on some mythical, historical or religious stories of women. Kıssa-i Erve constituted the basis of this study explains the life of a woman by the name of Erve who had religious personality and lived during the Israelites time. The Kıssa-i Erve that was written by Oflu Bilal Efendi in 18th century is important because it shows cause of a women's distress is as men. In this study, we will examine the Kıssa-i Erve is little-known in our literature and discuss the adventure of Erve

Key Words: Classical Turkish Literature, Women, Kıssa-i Erve

Osmanlı dönemi Türk toplumunda kadın; edebî, siyâsî ve sosyal hayatta geri plandadır. Erkek egemen bir toplumda bu durum gayet tabiidir. Osmanlı dönemi edebiyatımızın en önemli kolunu teşkil eden klâsik edebiyatta da kadınla ilgili düşünceler, divanlarda, mesnevilerde veya çeşitli mensur eserlerde zaman zaman zikredilmiştir.

Klâsik edebiyat mahsullerinde zaman zaman kadın hakkında olumsuz ifadeler kullanıldığı görülmektedir.¹ Mesela Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı², Nev'izâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'³, Sümbülzade Vehbî'nin Lutfiye'si⁴, Mürîdî'nin Pend-i Ricâl'i⁵ vb. eserlerde kadınlar vefasızlık, hilekârlık, düzenbazlık, güvenilmezlik, yalancılık gibi kavramlarla nitelendirilmektedir. Ancak bu olumsuz bakış açısını klâsik edebiyatın bütün şairlerine ve eserlerine teşmil ederek, kadın hakkındaki düşüncelerin daima bu merkezde olduğunu söylemek onlara haksızlık olacaktır.

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, iletisim@muhammetkuzubas.com

¹ Klâsik edebiyatta kadına genel bir bakışla ilgili bilgi ve değerlendirme için bk. Ülkü Çetinkaya (2008). "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies*, Volume 3/4, Summer 2008, s. 279-334.

² Naci Onur (1991). *Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara: Akçağ Yayınları.

³ Muhammet Kuzubaş (2005). *Nev'i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.

⁴ Süreyya Ali Beyzadeoğlu (1994). *Vehbî, Lutfiyye*, İstanbul: Bedir Yayınları.

⁵ Atabey Kılıç (2001). *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Adlı Mesnevisi*, Kayseri: Laçın Yayınları.

Klâsik edebiyatımıza ait ürünler incelendiğinde; ortak hayal ve düşünceler bulunmakla birlikte, her şairin sevgili olarak kadın tipini kendi üslubuyla işlediği görülür. Divanlarda ve mesnevilerde yer alan pek çok şiirde aşk terennüm edilmektedir. Bu aşk şiirlerinde anlatılan sevgili; her ne kadar bazen tasavvufî mahiyette bazen de şairlerin hayal dünyalarında yer alan ütöpik bir sevgili olsa da, beşerî manada bir sevgiliden bahseden şiirlerin sayısı az değildir.

Bir kadın olarak sevgilinin kaşından gözüne, saçlarının kıvrımından yanaklarındaki ayva tüylerine, dudağından dişlerine kadar bütün güzellik unsurları için sayısız beyit yazılmıştır. Şairler; sevgiliyi vefasız olarak suçlarken bile onun vefasızlığının neticesinde dert deryasına düşmelerini bir kenara bırakmışlar, bu deritten zevk almasını bilmişlerdir. Haklarında binlerce beyitlik eserler yazılan Leylâ, Şîrin, Züleyhâ/Zelîhâ, Azrâ vb. kadın kahramanların, bu edebiyatın aşk ikliminde kadına verilen değeri gösteren önemli isimler olduğunu hatırlamak gerekir. Uğruna can verilecek bir kişi olarak gösterilen bu tür kahramanların sembolik mahiyette olduğu düşünülse bile, bu durum kadınlara atfedilen değerlerin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Bunların haricinde; geçmişte yaşamış, hayat hikayeleri dilden dile aktarılan ve kadınlar için örnek şahsiyet olarak ortaya konan bazı kadınların konu edildiği eserler de yazılmıştır. Kadınların yüceltilerek anlatıldığı bu eserler, daha çok dinî-tasavvufî mahiyettedir. Mesela; Feridüddin Attar'ın Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eseri başta olmak üzere çeşitli evliya tezkireleri, çeşitli menkıbe kitapları ve daha çok halkın okuması için bazen destan bazen de yine menkıbe başlıklarıyla yazılan mevlid hikâyeleri bu tür kadın kahramanların *örnek* olarak sunulduğu eserlerdir. Hz. Aişe, Hz. Fatıma ve Rabiâtü'l-Adeviyye başta olmak üzere pek çok kadın bu tür eserlerde büyük bir hürmetle anılmakta ve anlatılmaktadır.⁶

Şu ana kadar üzerinde çeşitli bilimsel çalışmalar yapılan bu tür eserlerde bahsi geçmeyen kadınlardan biri Erve'dir. Oflu Bilâl Efendi⁷ tarafından 18. yüzyılda mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan Kıssa-i Erve adlı eserde hayat hikâyesi anlatılan Erve; İsrailoğulları döneminde yaşamış, hayatı boyunca karşılaştığı büyük sıkıntılara sabır ve tevekkülle göğüs germiş ve sonunda da mükafatını görmüş bir kadındır. Erve; bu eserde hem edebiyat hem de kültür dünyamızda önemli yeri olan Hz. Aişe, Hz. Fatıma ve Rabiâtü'l-Adeviyye vb. şahsiyetler gibi örnek alınabilecek bir kadın olarak sunulmaktadır.

Kıssa-i Erve'nin Şekil Özellikleri

Kıssa-i Erve'nin tespit edebildiğimiz tek nüshası Millet Yazma Eserler Kütüphanesi A.E. Bölümünde bulunmaktadır. Eserin başında *Litoğrafya taş dest-gâhında tab' olunmuştur ve tâbî'î ve nâşiri Kırimî Yûsuf Ziyâ* kaydı, sonunda da *Ma'ârif Nezâret-i Celîlesinin 130 numaralı ruhsatıyla tab' olunmuştur* bilgisi yer almaktadır. Bu nüshanın bulunduğu külliyyatın içinde Oflu Bilâl Efendi'nin daha önce yazma nüshalarına dayanarak neşrettiğimiz Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ adlı eseri vardır. Külliyyatın sonunda aynı şairin nasihat-nâme türünde yazılmış *pek sakın* redifli bir de kasidesi bulunmaktadır.

Kıssa-i Erve, esas itibarıyla mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Ancak arada kaside diyebileceğimiz bölümler de bulunmaktadır. Oflu Bilâl Efendi, en önemli eseri Yûsuf u Zelîhâ'da olduğu gibi burada da kasideleri işlevsel olarak mesnevi gibi kullanmıştır. Diğer bir ifadeyle ara vermeden kasidelerde de hikâyeyi anlatmaya devam etmiştir. Mesnevi nazım biçiminin kullanıldığı bölümler mefâ' ilün mefâ' ilün fe'ülün; kaside nazım biçimi kullanılan bölümler ise mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün vezniyle yazılmıştır.

Metinde zaman zaman eksik mısralar olduğu dikkati çeker. Metnin orijinal nüshasının elimizden olmayışı sebebiyle bu eksikliklerin tabedilen nüshadan mı yoksa müelliften mi kaynaklandığını kestiremiyoruz.

Kelimelerin ve eklerin imlasında zaman zaman tutarsızlıklar söz konusudur. Mesela “şehir” kelimesi bazen “şehir”, bazen de “şehër” şeklinde harekelenmiştir. Bu tutarsızlıkların da müelliften kaynaklandığı hususunda bir şey söylemek zordur.

Kıssa-i Erve'nin Muhtevası ve Erve'nin Hikâyesi

⁶ Sözelimi Menâkıb-ı Veliyyâtü'n-nisâ adlı eserde yirmi bir kadın hakkında bilgiler verilmektedir. Bk. Bekir Şişman (2009). *Kadın Evliyâ Menkıbeleri, Menâkıb-ı Veliyyâtü'n-nisa*, İstanbul: Şule Yayınları.

⁷ Oflu Bilâl Efendi hakkında geniş bilgi için bk.: Muhammet Kuzubaş (2010). *Kıssa-i Yûsuf u Zelîha, Oflu Bilâl Efendi*, İstanbul: Karadeniz Dergisi Yayınları, s. 25-33.

Kıssa-i Erve; hayatta her türlü sıkıntıyla karşılaşması muhtemel olan kadınlara örnek olarak sunulan ve yaşadıklarından ibret alınması istenen bir kadının, Erve'nin, hayat hikâyesini gözler önüne serer. Bu hikâyede; bir taraftan kadının güçlülere karşı nasıl davranması gerektiği yolunda tespitler sunulmakla beraber, bu güçlülüklerin müsebbibi olarak da karşı cinsin davranışları gösterilmiştir.

Eserin başında hikâye, Vehb İbn Münebbih'ten⁸ alınan bir rivayete dayandırılır. Rivayete göre Erve; ilim ve takva sahibi, güzelliği dillere destan, âlime bir kadındır:

Veheb İbni Münebbih bir haber virdi tevârihden
Ki bir hasnâ-i duhter 'ilm okur kitâbından
Kıyâm (u) şavm ile me'lûf Tevârât hıfzından
Ferîd-i 'aşr idi hâtûn utanur hicâbından
Anıñ ahdâd-ı üstâdı anda Erve didi
Çü takvâda nişin yemîn bilmez meyârından

Erve'nin yaşadığı yerin ileri gelenleri onu evlendirmek için munasip bir kişi ararlar. Bu kişi Erve'ye layık olmalıdır. Sonunda Sâdık adlı bir kişiyle evlendirirler. O sırada Filistin'de bir savaş vardır ve Sâdık, kendi erkek kardeşine Erve'yi emanet ederek savaşa gider:

Cihân feth-i fütûh oldu ehl-i ba'îd oldu
Felaşîne 'azm idüp Şâdık hevâsından
Karındaşına teslim itdi ol yâr mâhbûbın
Gazâya 'azm idüp gitdi cüdâ düşmüş şafâsından

Şair burada, kıssadan hisse alınması gerektiğini vurgular. Çünkü bir kadının düşebileceği en kötü durumlardan birisiyle karşılaşılacaktır. Kocasını tarafından kayınbiraderine emanet edilen Erve, ilk ihaneti emanet edildiği kişiden görür:

Gel al hişşe bu kışşadan işit ey cânımıñ cânı
Şağın aldanma bulursın 'ayn-ı şeytânı
Gazâsında iken Şâdık karındaşı neler itdi
Açar hîle kapuların ağıdır gözleri kanı
Düzer hîle hıyânetler Erveye kaşd eyler
Rükû'ında sücûdında şarılır virmez emânı
Hayâlar perdesin kaldırdı müfsid fesâd üzre
Şadâkat kapusın açup redd eyledi anı

Erve, kendisine edilen teklifi kabul etmez; canını alsada dahi Allah'tan korktuğu ve kocasına karşı sadakatine hâlel getirmek istemediğini söyleyerek bu dertle gece gündüz gözyaşı döker. Ancak, kayınbiraderi fikrinde sabittir. Erve'den muradını alamayacağını anlayınca bir "oyun oynayarak" ondan intikamını almak ister; arkadaşlarını toplayarak bir plân hazırlar ve Erve'ye zina isnat eder:

Didi Erve ma'âzallâh bu ne sözdür eyâ şeytân
Harâma baş eger mi hiç dileyen hûri gilmânı
Arada mâcerâ çok hâşılı el virmedi dil-ber
Taḥayyürde kalur hâ'in hicâb kapladı anı
Nice eyyâm geçdi didi E(r)veye ben saña
Bir iş idem işidenler kıla hayrânı
Didi Erve ma'âzallâh saña el virmezem billâh
Beni katl eyleseñ virirem dâd ile cânı
Çün oldu nâ-ümid hâ'in alur dört müfsidi bî-dîn
Gelürler ittifâk üzre atarlar kızb ü bühtânı
Kanı mergûbe olan Erve hacil oldu
Derildi ulu'l-eşrâf iderler recm meydânı

Suçsuz yere recmedilen Erve, gözyaşları içinde Allah'a dua eder. Kurulan recim meydanında bir suçluyu (!) cezalandırmanın verdiği neşeyle dolu insanların eğlenceleri hakimdir. Erve ise her tarafı kan içinde olduğu halde yine Allah'a sığınır ve zalimlerin elinden kurtarması için yalvarır:

⁸ Vehb İbni Münebbih, aslen İranlı bir aileye mensup olmakla birlikte H. 34 yılında Yemen'de doğmuştur. Kitâbü'l-İsrâiliyyât adındaki kitabı meşhurdur. Onun vesilesiyle İsrâiliyyâta ait pek çok mevzu İslâm'a girmiştir. Bu konuda bakınız: Abdullah Aydemir (1979). *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 67-69.

İderler hāy (u) ŧenlikler ğarīb Erve kılar zārı
İderler berr ü ŧaħrā tıttup recm itdiler anı
Anı recm itdiler ğūyā sūrurlar kesb idüp ħālā
Ğıyāŧ eyler o dem Erve dir ey Sultān ü Yezdānı
Bu zālimlerden beni ħıfz eyle iħrāc it
Lisānım zıkr ey ide Ħannān (u) Mennānı

Aradan üç ğün ğeçmiştir. Erve'nin feryatlarını yakın bir yerde konaklayan bir kervan ahalisi duymuştur. Kervanbaşı, Erve'nin yanına gelir. Erve, ğözyaşları içinde kendisine zarar vermemelerini ister, kocasının savaŧta olduğunu anlatır. Kervanbaşı, kervanında ona bir yer gösterir ve emniyet altında olduğunu hissettirir:

Gelür bir kâfile ŧāmdan sevāħile ' azmi
Ħudā anıñ necātına sebep virdi o kervānı
Gelür ser-kâfile ol-dem alur bŧyü dil-ārādan
Ğörir cān içre boyanmış o cānānı
Recā ider o dem Erve baña itmeñ cefā aŧlā
Benim vardır erim ħālā ğazāda cānımñ cānı
Ğarībem aŧinām yokdur baña iħsānıñız çokdur
Ħudām virir ' ıvāz elbet yitirmen ' ahdi peymānı
Benim zevcim bilür ' ilm-i ledünni fi-sebilillāħ
Ğazā ider kamu a' dā-yı dīn ile kemā kānı
İŧitdi kâfile baŧı bu kâli diñledi bir bir
Konağ virdi aña tenhā gösterir ol cānı

Aradan haftalar ğeçer. Kervanda bulunan bir başka kiŧi, Erve'ye kötü niyetle bakmaktadır; ancak karŧılık alamamıştır. Erve, bir gece uzun bir müddet namaz kıldıktan sonra uyuyakalır. Erve'ye kötü niyet besleyen kiŧi, kardeŧini öldürdüğü bıçak elinde olarak Erve'nin yanına gelir. Erve'nin yatağına kanları sürer ve bıçağı yastığının altına koyar.

ŧabı karındaŧım katl itdi ħā'in
Didiler ba' zı mevlā seyyidi ayın
Teheccüdde namāzda iken Erve
Varır secdede uyur ħalur Erve
Ğice namāzını çok kılmış idi
O dem ğaflet anı bŧrümüş idi
Gelür kanlı bıçāğı(y)la o mel' ün
Diler Erveyi ide ' āleme dŧn
Kor Erve baŧı altına bıçāğı
ŧıvadı kan ile cümle yatağı
Bulaŧdırdı kanı Erve eline
Uyurken hem ŧaçına ħırkasına

Sabah olunca, kardeŧinin Erve tarafından öldürüldüğünü ah u fiğan içinde herkese anlatır. Herkes suçlu olarak ğörülen Erve'ye saldırır, saçlarını yolar:

Ğice gitdi hemān-dem rŧŧen oldu
O mel' ünñ hemān ħalbi ŧen oldu
Fiğān zār ider vāħ kardaŧımız
Yāħŧd Mevlām nece oldu ser-tācımız
Derildi āħ u vāħ itdi kamusı
Beg ü ħātŧn atarlar ħor nāmŧsı
Yolarlar ŧaçların idüp fezāyı
Ğörür Erve çü didi bu ħazāyı

Erve yine bu olayı bir imtihan olarak ğörür ve Allah'a sığınır. Kervan sahibine giderek, kendisini koruduğı için teŧekkŧrlerini bildirir ve suçsuz olduğunu anlatır:

Didi Erve baña bu imtiħāndır
Ħudādan baña bir a' lā niŧāndır
Benim bunda ne fi' lim var ne ŧun' um
Hemān tesbīħ (ü) tevħid oldu ŧun' um

Ne ğam baña bu kızb ü iftirādan
Bulur zālīm olan ancağ Ğudādan
Recām vardır seniñ ğatıñda ey şāh
İdesin ğācetim ey ciĥān māh
Bu iĥlīmden çıkar beni āzād it
Beni ğāyet ba‘id it ber-murād it
Başıma geldi recmiñ iftirāsı
Bu dem ĥūkm oldı ğatliñ cezāsı

Kervanbaşı, Erve'ye yine sahip çıkar ve ona isteğini sorar. Erve, sahillere bırakılmasını istemektedir, çünkü Allah'a inkıyadı tamdır:

Getürdi Erveye şordı murādıñ
Ne iĥlīme seniñ aĥdı murādıñ
Didi Erve sevāhıldir murādım
Ğudā taĥdīrine var inkıyādım

İsteği kabul edilen Erve bir denizin kenarına gelir. Burada karşılaştığı insanlara selam verir, niçin toplandıklarını sorar. Borçlu bir kişiden hakkını almak isteyen bir başka kişiyle aralarındaki münakaşaya şahit olur. Borçlu kişinin asılması amacıyla bir de darağacı hazırlanmıştır. Halk, borçlu kişinin başka bir suçu günahı olmadığını söyleyince, Erve, onu serbest bırakmalarını ister. Ancak alacaklı, hakkını almadıkça bırakma niyetinde değildir. Bu durum karşısında Erve, söz konusu borcu öder ve borçlu kişinin serbest bırakılmasını sağlar.

Civār-ı bahre geldi gördi Erve
Beni Ādem ğürühü dün-ı bahre
Bularıñ heybetinden ol dil-ārā
Baĥup fark idemezdi aĥ u ğara
Selām virdi bulara Erve geldi
Selāmı merĥabāyı virdi geldi
Şorar sebep nedir bu ictimā‘a
Bulursız keşret ile ictimā‘a
Didiler bunda vardır merd-i medyūn
Felek ğaddini baĥtın eyledi dün
Edā itmege yoĥdur iĥtidārı
Kesildi her tarafından hem medārı
‘İlāc budur bu ğün şalb idiñ anı
Deni dünyādan āzād ola cānı
Didi Erve ki var mı bundan artıĥ
Ğünāhı hīĥ ĥuşūrı boredan artıĥ
Didiler bu civānda yoĥdur aşlā
Kebā‘ir yā şaĥā‘ir yoĥdur aşlā
Velākin baĥtı yoĥ bir rü-siyehdir
Ebed iĥbāle gelmez baĥtı hem dūr
Didi Erve buña bir çāre var mı
Selāmet böyledir yoĥdur mecālī
Virüp māl şāĥibine didi Erve
Bu yigidi bu dem gel āzād eyle
Didi ben bundan almayınca ĥaĥķım
Buña yoĥdur selāmet oldı ĥaĥķım
Bu nās içre bunı ben şalb iderim
Leşini kelblere virir giderim
Döner Erve ğürüh-ı nāsa eyler
Recām hem destipūs ider du‘ālar
Bunıñ borcın virelim didi ey nās
Zevāl bulmaz ki ‘ındallāhi ve’n-nās
Didiler eyledik bir dār müheyyā
Bunı şalb eyle cümle olur iĥyā
Getürüp dār aĥacı ĥāzır idi
İpin çekdiler ol-dem nāzır idi

O sā' at Erve hemyāniñ çıkardı
Tamām mālın virüp ol dāri aldı
Hālāş itdirdi anda ol civāni
Taḥayyürde qalır ḥalq(-ı) cihāni

Erve'nin bu davranışı büyük bir hayranlık uyandırmıştır. Borçlu genç, kendisine yapılan iyiliğin karşılığını vermek üzere Erve'nin hizmetçisi olmak istediğini söyler. Erve, istemese de gencin ısrarına dayanamaz. Deniz kenarına yakın bir yerdeki bir mağarayı mesken edinirler. Bir gece Erve teheccüd namazı kılarken çok uykusu gelir ve uykuya dalar:

Şorar Erve nedir seniñ murādın
Nedir 'azmiñ ya qandadır cihādın
İrağ ol benden iresiñ kemāle
Ve illā ḥor olursiñ lā-mahāle
Civān didi baña itdiñ çok iḥsān
Muqābil iderem ikrāma iḥsān
Civān didi baña itdiñ çok iḥsān
Muqābil iderem ikrāma iḥsān
Saña ben ḥādım oluram bu ḥāle
Ḥacil itme beni şalma cidāle
Bu ḥāl üzre sevāḥil-i baḥre bunlar
İrer ğārede der-mesken olurlar
Mağārada kılar Erve namāzı
Ut utlar⁹ Ḥālika ider niyāzı
Uzandı Evreniñ ol-dem namāzı
İner secdeye ider çok niyāzı
Hemān secdede ğaflet aldı anı
Ṭalup uykuya terk itdi cihāni

Erve'nin uykuda olduğunu gören genç, bir iple onu bağlar. Uyanınca iyilik yaptığı genç tarafından bağlandığını gören Erve, halini Allah'a arz eder:

Civān geldi bir ip ile hemāñ-dem
Ṭutup Erveyi bağlar hem dem-ā-dem
Uyanup Erve gördi bildi ḥāli
Hemān Yezdāna itdi 'arz u ḥāli
Didi ey Qādir ü Qayyūm İlāhī
Ki sensiñ pādişāhlar pādişāhı
Ḥacil itme beni sen dü-cihānda
N'olaydı gelmesem dünyāda yāda

Erve, yaptığı iyiliğin karşılığında gördüğü muamelenin yanlışlığını gence söylese de genci ikna edemez. Onlar bu şekilde konuşurlarken mağaranın kapısında bir arslan görünür:

Didi Erve bu mıydı bize iḳān
Muqābil oldığı kendiñe iḥsān
Civān didi fidā kıldım bu cānı
Beni kurbān idüp aḳdır bu ḳanı
Didi Erve oğul ben ḥaḳḳ-ı yārim
Benim vardır ğazāda merd-i yārim
Cefā itme baña yoḳsa İlāhım
Seni bil ḳahr ider ol pādişāhım
Bu ḥāl üzre uzatdılar cidāli
İder Erve Ḥudāya 'arz u ḥāli
Hemān derḥāl mağāra ḳapusunda
Bir arslān çıḳdı ol-dem yapusunda

Arslanın heybetinden ürken genç, Erve'ye dönerek işlediği suçu bağışlamasını ve kendisini arslandan kurtarmasını ister:

⁹ ut: haya, edep, utanma, ar, hicap

Çün arslân heybetin gördi o murdâr
Döner Erveye didi beni kırtar
Saña hõş eyledim dürli cezâyı
Bağışla suçumı eyle ‘aṭâyı
Kodum toğrı(yı) yañlış yola vardım
Uyup nefsimi şeyṭanı uyardım
Seniñ eylikleriñ gelmez zebâne
Velev kılñā ilā yevmi’l-kıyāme

İyilik timsali olan Erve, arslanı kucaklayınca arslan birden ortadan kayboluverir:

Turur Erve ol arslanı kucaqlar
Öper gözlerin ol arslanıñ o dil-dār
O sâ‘at arslân andan gâ’ib oldı
Civân dağı işinden tā’ib oldı

Aradan günler geceler geçer. Erve, gençle konuşmaz. Gece gündüz sürekli gözyaşları içinde denize bakar. Bir ara denizde bir gemi görür ve çok sevinir. Genç, bu sevincin sebebini sorunca, dileğinin savaşta olan kocasına kavuşmak olduğunu ve bu anı ümitle beklediğini söyler:

Gice geçdi gelür gün āşikāra
Konaq tutar bular mesken mağāra
Velākin Erve çün gördi bu ḥālī
Ĝam içre giçürir leyli nehārı
Civân ile kelām itmezdi o pāk
Çün evvel yaqasını eyledi çāk
Bu ḥāl üzre iken gör çarḥ-ı gerdün
Kimisin ‘ālī kılar kimini dün
Şeb (ü) rüz Erve deryāya baqardı
Gözinden yaş yirine kan aqardı
Göründi bir sefine bādıbānı
Hemān ḥamd itdi Erve gördi anı
Civân şordı eyā Erve nedir bu
Sefineden alursın reng ile bũ
Didi Erve ümidim var aluram
Ḥaberler yār-ı şādıqdan aluram
Ĝazā ider erim dīn düşmeni(y)le
Kamu nā-maḥrem olurlar benimle
Ḥudāya ben şıgınuram şeb (ü) rüz
Dilerim ki erimle cem‘ olavuz

Hızla mağaradan çıkıp deniz kenarına doğru gelirler. Bu sırada genç, sözünden dönerek Erve’ye cariyesi olduğunu söyleyerek sarılmak ister. Şaşkınlık içinde olan Erve, bu hilelerden vazgeçmesi gerektiğini, kendisinden ona hayır olmağını anlatmaya çalışır. Genç, Erve’nin bu sözleri üzerine gemiye işaret etmeyi ve oradan kurtulmayı teklif eder:

Bunı böyle deyince oğlan Erve
Mağaradan çıkarlar ive ive
Kıatı şür‘at ile deñiz kenāra
Gelürler ceng iderler āşikāra
Civân mürted olup döndi cevābın
Bozar hem tevbesin yıqdı ḥicābın
Şarılur Erveye kıanda gidersin
Benim sen cāriyemsin ne dersin
Didi Erve ma‘azallāh ne sözdür
Bu güne ḥileler senden nedendir
Saña ben cāriye olmadım olmam
Ne İblis oldıñ ey ĝammāz (u) nemmām
Dönüp ḥamd eyledi Yezdāna Erve
Ki bunda ḥikmet ulu didi Erve
Civân Erveye didi gel işaret

İdelim bu gemiye bir işâret
Gelüp bizleri anlar faşl ideler
Birin alup birini terk ideler
Bu söze râzî oldu hem ol ânâ¹⁰
Olur didi gelürler ise ra' nâ

Erve gemiye işâret eder ve gemi yanaşır. Genç: “Bu kadın benim cariyemdir, onu satarak memleketime dönmek istiyorum.” der. Bunun üzerinde gemi sahibi de Erve’yi satın alır:

İşâret eyledi Erve sefine
Gör imdi ol Hüdânîñ hikmetine
Gemi geldi yanaşdı ehli çıkdı
Didiler ne kişisiz bunda şimdi
Bulundıñız yalıñız ‘avret ve er
Daği var mı siziñle gayrı bir er
Civân didi bu ‘avret câriyemdir
Bunu şatmak baña gâyet ehemdir
İrağ yerden gelürem derde düşdüm
Fırāk odı(y)la yandım ben tutuşdım¹¹
Dilerem bunu şatam bir gün evvel
Dönüp şılaya varam bir gün evvel
Pâzâr idüp şatarlar hem alurlar
Ne hikmetler olur kıanda bilürler
Sefine şahibi aldı o yârı
Kıodı şatdığına atdı kıarârı

Gemi açılır, Erve’ye bir yer verilir. Erve, burada da ibadetle meşgul olmaktadır. Gemi iki gündür yol almaktadır. Gemide bir eğlence hakimidir. Herkes eğlencenin verdiği zevkle kendinden geçmiş haldedir. Gemi sahibi bir adamını çağırarak yelkenlere sahip çıkmasını öğütler, bir sürü mal vererek satın aldığı kadının yanına gideceğini söyler:

Hemân bir mîl kıadar açıldı bunlar
Şafâ rûzgârı geldi yürüdi anlar¹²
Açup yelkenlerin engine şaldı
Sefinesin re’îs engine şaldı
Civân daği dūr oldu hem ba’îde
Dönüp İblîs ile yetdi ba’îde
Hızîne şandığına girdi dil-ber
İder tesbîh deyü Allâhuekber
İki gün bir gice böyle giderler
Şafâ birle kıamu yeyüp içerler
Kimi buldı hevâsın şanki uçdı
Uyurdu daği deryâ hulle biçdi
‘Azîm zevk ile cümle râhat oldu
Re’îs daği turup âmâde oldu
Baña bağı didi bir hâş âdemine
Ne emr eyler re’îs ol âdemine
Unutmañ didi yelkenleri bir hüş
Bakıñ rûzgârı olmañ daği bî-hüş
Bu deñlü mâl virüp bir dilber aldım
Bu kıuru başımı deryâya şaldım
Bu dem ben varayım anıñ kıatına
Bal ü sükker kıatayım şerbetine
Ölüm dünyâsı her dem virmez emân
Bu demde mâlik oldu baña bir hân

¹⁰ ânâ: gece yarısı

¹¹ geçmiş zaman eki üstekinden farklı hareketlenmiş.

¹² vezin fazla

Didiler keştibānlar var ey şāhım
Hemān zevk eyle baq ey şāhım

Gemi sahibi saygılı bir şekilde Erve'nin yanına girer, ondan da güzel bir şekilde mukabele bekler. Erve, onun niyetini anlamıştır. Kocasının savaşta olduğunu, şeytana uymamasını, tövbe etmesini söylese de fayda edecek gibi görünmemektedir:

Re 'īs kalkar gider Erve katına
Edeb üzre yanaşır hazretine
Didi Erve ne hoş ādemsin ey yār
Eger İblis seni eylemese yār
Didi re 'īs ne sözlerdir bu sözler
Hūyuñdan geç bu dem ol hoşca dil-dār
Didi Erve o dem Allāhuekber
Ki Şādık bir erim var dil-ber
Elin çek tevbe eyle nādım ol gel
Ġazādadır erim var hoş inan gel
Erim Şādık Ġazādadır o şāhım
Hem anı hem beni bekler İllāhım

Gemi sahibi bir ara hüznlenip vazgeçecek olsa da şeytan onun aklına girer. Şeytanın bir cariyenin sözüne adlanmamasını, erkeklığın onu bir güzel terbiye etmeyi gerektirdiğini söylemesi gemi sahibini tekrar hareketlendirir:

Elin çekdi re 'īs çü kaldı maġbūn
Tefekkür eyledi çok kaldı maġzūn
Gelür şeytān girer qalbine anıñ
Didi māl virdiñ aldıñ n'oldı hālīñ
Qamu ' ālem virirler māl alırlar
Mālımdır deyü herkes kullanurlar
Sen aġmaqsın ki cāriye sözine
İnanır baġlanursıñ kend'özine
Sen er olmazsıñ ey aġmaq meger kim
Anı bir hoşca te 'dīb idesin kim

Gemi sahibi eline bir kamçı alır ve Erve'ye vurmaya başlar. Erve'nin gözleri kan deryasına dönmüştür. Allah'a sığınmaktan başka çaresi kalmamıştır:

Pes andan aldı bir kamçı eline
Havāle itdi Erve hazretine
Siyātı darb idüp aġlatdı anı
Aġıtdı Erve gözden yaşlı qanı
Hemān-dem ' arz u hāl itdi Hudāya
Hücūm ider yine İblis ol aya
Be-ġāyet darb idüp gelür yanına
Olur āmāde hāşā hazretine
Eġiñnā yā Ġıyāşe'l-Müsteġiñ
Didi Erve sücūda vardı ol hīn

Tam o esnada bir gürültü kopar ve gemide bulunanlar olup biteni anlayamaz. Çünkü gemi bir girdaba düşmüştür:

O sā' at görüldi ra' dı bahārı
Şaşırđı cümlesi leyli nehārı
Sefīne daġı bir gird-āba düşdi
O halkıñ heb eli şaşdı
Döner gird-āb içinde cümle bunlar
Ne yerden ġarq olur ne kırtılurlar

Gemi halkı, bu sıkıntıdan kurtuluşlarının çaresini Erve'yle konuşmakta bulur, ondan medet ister:

Teveccüh eylediler yāre anlar
Tazarru' eyleyüp dil-dāre anlar

Bizim derdimize dermān iriştir
Bize çāre Erve sen yeriştir
Didi dermān Hūdādandır velākin
Virir zālimleriñ zulmi cezāsın

Erve ise kendisini serbest bırakmaları durumunda kurtulacaklarını, aksi halde hepsinin boğulacağını söyler:

Ki ben hurrem olam zevcim gāzāda
Beni aldıldınız bu nā-mūdāra
Beni āzād iderse kırtılırsız
Ve illā ğarķ oluban maħv olursız

Bunun üzerine gemi sahibine gidilir, Erve'nin azat edilmesi istenir. Gemi sahibi, bir sürü mal vererek satın aldığı bu kadını azat etmeyi kabul eder. Ancak Erve'yi satın alırken verdiği malların kendisine tekrar verilmesini şart koşar. Gemide bulunanlar şartı kabul ederler ve Erve'yi ondan satın alarak azat ettiklerini söylerler. Bu olay üzerine gemi, içinde bulunduğu girdaptan kurtulur:

Dönüp cümle recā eyler re'ise
Gelüben yalvarırlar ol ħabise
Re'is didi buña ben bunca mālı
Virir oldum nice idem pür-melālı
Viriñ mālımı benden alıñ anı
Beni hem kırtarasız bil hem anı
Ve illā ğarķ olurız cümle yek-pār
Recā baña gerekmez mālsız ey yār
Sefinede olanlar her birisi
Virürler māl alurlar ol enisi
Çün Erveye bular mālİK olurlar
Anı āzād idüp mesrūr olurlar
Hūdā ħıfz eyledi anları ol-dem
Velī şeytān kımaz anları ebsem

Gemi kurtulmuştur, ancak gemide bulunanlar sözlerinde durmazlar. Denizde zaman zaman bu tür hadiselerin yaşanabileceğini, Erve'yi azat etmek için boş yere mallarını verdiklerini söylerler. Onlara göre artık, Erve'nin sahibi tüm gemi halkıdır ve hepsi birer saat onu zevkleri uğruna kullanabilecektir:

Ne deñlü var şeyāñin cümle geldi
Bularıñ her birine ħile kıodı
Bu deryāniñ budur ħāli didiler
Gehin ħōş gāñi zaħmetdir didiler
Bu deñlü mālı viridiñiz hevāya
Birer sā'at bölüñiñ bedir¹³ aya
Siziñ heb milk-i mālınızdır Erve
Birer sā'at idersiz zevķ-ı merre

Onların sözlerinden dönmeleri Erve'yi üzümüştür. Erve, yine Allah'a sığınır ve kurtulmak için gönülden dua eder:

Çü gördi Erve anda işbu ħāli
İder Mevlāsına ħōş 'arz u ħāli
Didi ey Kādir ü Perverdigārim
Bu ħalkıñ işine yok iktidārim
Seniñ ħikmetleriñ bulmaz nihāyet
Beşer tākāt getürmez elbet elbet
Bu deryā içre bunca mübtelālar
Olursa cümleye dürlü belālar
Beni kırtar bu zālimler elinden
Ki olmayam daħi ħarām erimden
Du'āmı müstecāb eyle İlahım

¹³ Burada "bedr" kelimesi vezin gereği "bedir" şeklinde harekelenmiştir.

Ki kırtar bulardan yâ İlâhım

Erve'nin duası kabul olur ve büyük bir fırtına gemiyi perişan eder. Her taraftan feryatlar yükselmektedir. Herkes ölümle hayat arasındadır.

Du'âsı müstecâb oldu o sâ'at
Hevâlar pür-ğazab oldu o sâ'at
Toğuz rûzigâr bi-iznillâh irişdi
Kamu deryâlarıñ mevci irişdi
Sefîneye gelüp dürlü belâlar
Ne ölüm ne hayât olur ser-â-ser
Hevâya eyli kâdı heb atıldı
Ne yelken kâldı ne çârmuğ yıkıldı
Gemi dümensiz oldu kâlor âdem
Bi-küllî ağlaşup gözden aklar dem
Döner baş kıç maqaralar şadâsı
Çıkar 'arşa kâmunıñ ağlaması
Ararlar ölümü gelmez vücûda
İder feryâd kamu varır sücûda
'Akılları kâmunıñ başa geldi
Kiminiñ dağı başı taşa geldi

Bütün malları bir odaya toplarlar, bu mallara sahip çıkması için Erve'yi de bu odaya getirirler. Çünkü o sırada kendileri de gemiyi kurtarmaya çalışacaklardır:

Bütün mâlı yığarlar bir odaya
Getürirler hem Erveyi odaya
Didiler mâlı bir hõş bekle ey yâr
Geminin görelim kaydını ey yâr

Ancak gemiyi fırtınanın etkisinden kurtarmak mümkün değildir. Ne kadar uğraşsalar da fayda etmez ve hepsi boğulurlar:

Dönüben göreler sefine kaydın
Sefîne kaydı görülmez ne mümkün
Ceza' itdi sefine hem feza'lar
Hemân pârelenüp garq oldu bunlar
Görirken gözleri garq oldu gitdi
Kamusı mahv olup işleri bitdi
Çü taş itdi gemiyi pâre pâre
Ne mümkün bir ehad çıka kenâr
Ne deñlü var sefinede bâzîrgân
Ne keştîbân kâlor ne hõd bâzîrgân

Geminin paramparça olmasına ve herkesin boğulmasına rağmen Erve zarar görmeden bu felaketten kurtulur:

Kâlor Erve bütün mâl hem elinde
Eyle zîkr-i Hüdâyı ol dilinde
Dağı kendi otaşın cümle mâlı
Hüdâ şaqlar o dem virmez zevâlı

Denizin dalgaları, gemideki tek sağlam kalan yer olan Erve'nin bulunduğu bölümü sürükleyerek büyük bir şehrin kenarına getirir. Şehir halkı, gemiye benzemeyen bu yapıyı şaşkınlıkla seyrederek:

Sürer deryâ oşayı hem o mâlı
Getürir bir ulu şehre buları
Kamu ehl-i şehri seyrâna çıkdı
Er oğlan kız kamu meydâna çıkdı
Görürler başı kıç yok bir yapu var
Döner deryâ içinde bir yapu var
Bu seyrân üzre kâldılar 'acâ'ib
Bilinmez bir 'aceb şeydir garâ'ib

Gemiden kalan bölüm sahile gelince, orada bulunanlar bu yapının kendi şehirlerinin adamlarından bir grubun bulunduğu gemi, içindeki malların da onlara ait olduğunu anlarlar:

Gelüben cümle şardılar anı
Çapusun yazdılar bellü beyanı
Gümüş sandıkları dürlü metâ'ı
Yanında hıfz ider dürlü metâ'ı
Didiler bu sefine pâresidir
Sefineniñ hemân bir oşasıdır
Buniñ ehli bizim âdemler idi
Bu mâllar cümlesi hem-mâllar idi

Geminin büyük bir felakette paramparça olduğu aşıkardır. Bu felakette ölenlerin yakınları ağıtlar yakar:

Şadâlar eyleyüben ağladılar
Fırâkatle cigerler tağladılar
Kimi baba didiler kimi çardaş
Kimi oğul deyüp başa urur taş

Bu esnada Erve, sakın bir şekilde onlara yaklaşarak ağlamanın fayda vermeyeceğini ve herkesin bu gemide bulunan malını seçip alabileceğini söyler. Şehir halkı toplanır ve her biri kendisine ait olan malını alır:

Didi Erve bu deñlü âh idersiz
Ne fâ'ide bu deñlü vâh idersiz
Geliñ her biriñiz viriñ nişanı
Alıñ her biriñiz mâlıñ nişanı
Çü vâriş oldıñız bu mâla el-ân
Alıñ mâllarıñız ben çalam âsân
Bütün şehir ehli cem' olup gelürler
Nişanlı her biri mâlin bulurlar

O şehrin padişahı da oradadır. Padişah Erve'ye olup bitenleri sorar, o da anlatır:

Getürirler o şehriñ pâdişâhın
Öñinde hüküm ile aldı mâlin
Şorar şâh Evreye çandan gelüpdiñ
Bulara âşinâ çandan olupdiñ
Didi Erve medâ'inden gelürdim
Diyârı 'azm-i devvâre olurdim
Başımıza gelüp dürlü çazâlar
Hudâya eyledük hamd ü şenâlar
Ecel geldi çamusı oldu bî-cân
Bizim 'ömrimize irmedi noçşân
Bi-çamdillâh gelüp buldım selâmet
Murâdım Haç vire çable'l-kiyâmet

Padişah, Erve'nin muradını sorsa da Erve, muradının bir sır olduğunu söyleyerek cevap vermez. Padişah, Erve'nin sıradan bir insan olmadığını düşünmüş olmalı ki onu veziri ilan eder:

Didi şâh ey civân nedir murâdıñ
Baña söyle idem se'â¹⁴ murâdın
Didi Erve murâdım gizli sırdır
Dinilmez söylenilmez gizli sırdır
Benim ancaç Hudâm virir murâdım
Beni Âdem ne mümkün vire dâdım
Hemân şân aldı Erve nev-civânı
Vezir ider anı bilmez çün ânı
Aña Erve çuyurmaz hâlin aşıla

¹⁴ se'â: güç, iktidar

Ki nice imtiḥānlar gördi faşlā

Erve artık padişahın veziridir. Aradan bir müddet geçer ve padişah vefat eder:

Vezīri oldı sulṭān-ı cihānıñ
Geçer eyyām ü heftesi zamānıñ
Ecel cāmın kaçan nūş itdi sultān
Kodı rāzı fenādan getdi sulṭān

Padişahın vefatından sonra da Erve'nin adaletiyle şehirde huzur hakim olur. Bu şehirde Erve için sıkıntılı günler geride kalmaya başlamış gibidir. Şehir halkı bu dönemdeki huzurun ve nimetlerin bolluğunun müsebbibi olarak Erve'yi bilir.

İdüp 'adl-i 'adālet şer' -i aḥkām üzre ol dil-ber
Nice eyyām ü hefteler iderler rāḥat-ı kānı
Ol iḳlīm nūr olup başdan başa pūr-ni' met olmuşdır
Ḥaḳḳa ḥamd ü şenā eyler diyār ehli kemā kānı

Şehrin veziri olan Erve bu şekilde şehri yönetirken, şehir halkı da genç padişahlarını evlendirmek ister. Padişahın huzuruna giderler ve niyetlerini ona söylerler:

Bu devlet bizlere geldi bu sulṭān 'ālī-ḳadr oldı
Bulalım buña 'avret be-ḡāyet ḥüb ḥōd anı
Ki tā ḥattā bunun neslin bu taḥta görelim enseb
Buña hem nesline cümle idelim inḳıyād cānı
Gelüp eşrāf (ü) a' lā ol civāna 'arz u ḥāl eyler
Beş on gün şöḥbet-i ta' rız iderler aña iḳrānı
Su'āl itdi civān ey yār ü begler ulu 'āliler
Bu şöḥbet uzandı nedir maḳşad diyin anı
Münāsib saña bir ḥātūn bulalım didiler ey şāh
Saña eyledik teslim bu taḥtı eyce tūt anı

Genç padişah başlangıçta bu teklife sıcak yaklaşmasa da, ısrarlar üzerine memlekette önerilen kadınların toplanmasını emreder:

Didi şu' (ḡ)lum var elbetde gerekmez zevce ger evlād
Enīsem yok ḡarībem ben niderim zevḳ-ı devrānı
Diñilseñ ḡarīb ey şāh ḳul oldıḳ saña biz billāh
Ḥacil itme bizi ey māh gel imdi cānımın cānı
Elin ayaḡına anın sarılıp ḳıldılar zārı
Hemān-dem virdi iḳrārı mürüvvet nesl-i insānı
Söziñiz cümle baş üzre turalım bu şart ile
Ne deñlü menkūḥa ḳız var cem' ola yeksānı
Ḳamu menkūḥa ḥātūnlar gelüp cem' oldı heb ḳızlar
Dīvān üzre gelür anlar bulurlar māh-ı tābānı
Civār iḳlīminiñ cem' an yıḡıldı geldi cem' oldı
'Azimāne düḡün oldı irişdiler çü sevdāya
Ṭonandı sürmelü gözler daḡı elmās ḥātemler
Bezendi zülf ile saçlar gelürler ḳarşu bedr-aya

Şehrin ileri gelenleri, Erve gibi nesl-i pāk bir kadına aynı mukabilde bir nesl-i pāk yakışacağını düşünerek padişahla evlilik teklifini ona iletirler. Ancak Erve, zaten evlidir ve kocası da Allah yolunda savaşımaktadır. O günden sonra hepsini kardeş olarak görecektir:

Derildi girü eşrāfi gelürler Erveye cem' an
Hemān mestūr olur Erve görünmez ferd (ü) hem-tāya
Niḳāb aldı yüzine hem o bedr-aydır ḥicāb oldı
Geyüp cilbāb ḥaber virdi heb a' dāya
Didi 'ālī beg işrāf¹⁵ benim vardır erim eṭrāfa
Ġazāda fi-sebīlillāh ḳılıc darb ider a' dāya
Bugünden-şoñra siz baña ḳarın olmañ ḳarındaşlar

¹⁵ Burada işrāf şeklinde hareketli bu kelime eşrāf olmalıdır.

Götürmez hîle bu dîn ırak oluñ bir araya
Dönerler eşref ü a' lâ kamu maḥzûn olur bunlar
Cigerler heb kebâb oldu buluḫ şarıldı çün aya

Erve'ye bir mescit yaparlar. Erve, burada gece gündüz ibadet eder. Artık bütün kadınlar, edep içinde buraya gelirler ve Erve'den nasihat alıp giderler. Erve, kendisine derdini anlatanlara dua eder ve onlar da derman bulurlar:

O şehri ehli gelürler cem' olurlar
Yaparlar aña bir mescid virirler
Koyup seccâdesin Erve oturdu
Ḥudâyı yâd idüp dile getürdi
Gice gündüz namâz ider niyâz ol
Aḫar yaşları aḫlar zârı zâr ol
Nişin seccâde çünki Erve oldu
Edeble geldi ḫâtûnlar yığıldı
Gelüben zıkr ile tevḫîd iderler
Naşîhat aluban cümle giderler
Gelen derd ehli buldı cümle dermân
Du'âsı(y)la bulurdu cümle dermân
Du'âsı müstecâb olurdu her ân
Şaḫîḫ olur saḫîmler şad-hezârân

Bu şekilde zaman akıp gider. Diğer tarafta Erve'nin kocası Sâdık savaştan gelmiştir. Sâdık'ın ilk karşılaştığı manzara onu derinden üzecek cinstendir. Zira Erve yoktur, kardeşi de kör olmuştur:

Bu hâl üzre geçüp bir ḫayli zamân
Ki devr itdi yeñiden döndi devrân
Gelür zevci ol Erveniñ gazâdan
Bulur ḫardaşını a' mâ sezâdan
Aradı şordı zevcesin ol
İşin bulmadı ḫ'âcesin ol

Karısının zina ettiği için recmedildiğini öğrenir; ancak o, karısının böyle bir suç işleyeceğine inanmaz. En azından kabrini görmek ister. Kardeşinden karısının cesedinin köpekler tarafından yendiğini, bu sebeple de kabrinin olmadığını öğrenir:

Didiler zâniye idi o dilber
Çü meḫş itdik gazâda bunca yıllar
ḫarındaşın kamu meclis cemâ'at
Şühüdü'l-ḫâl ile cümle dirâyet
Anı recm eyledik çün ḫükm olındı
Cezâsı şer' ile muḫkem görüldi
Didi ḫardaşına ḫabrini göster
Şıla-i raḫm idem nice oldu dil-ber
Ben andan böyle iş olmaz dir idim
Bu yola zâhibe olmaz dir idim
İraḫ oldum o yârdan ḫükmü lillâḫ
Yazılan ḫiç bozılmaz ḫükmü lillâḫ
Didi ḫardaşı anıñ ḫabri yoḫdur
Etin kelbler yidi itdigi çoḫdur

Kardeşi; gözyaşları içinde Sâdık'ın yanına gelerek çaresizliğini anlatır, kör olan gözlerine bir çare bulmasını ister:

Gelür ḫardaşı aḫlar zârı zârı
Nice ben ideyim sensiz ḫarârı
Anıñ ḫardaşı a' mâ olmuş idi
Cihânda itdigini bulmuş idi
İder feryâdı ḫardaş gözlerim yoḫ
Giderseñ n'ideyim yoldaşım yoḫ
Baña bir çâre bul aḫbâb elinden

Eṭṭbbālar gerek esbāb elinden
Fenā dūnyā baña dar oldı kıardaş
Beni kıatlı eyle yāḥūd eyle yoldaş

Bir yandan da hiçbir suç işlemediğini, durup dururken gözlerinin o hale geldiğini söyleyerek, Erve'nin akıbetinde dahil olmadığına Sâdıķ'ı ikna etme niyetindedir:

Cihānı görür iken görmez oldum
Ne bilem n'eyledim ben böyle oldum

Sâdıķ ise, olan bitenden habersiz bir şekilde kardeşine şefkatle muamele eder. Sâdıķ'ın şimdi amacı kardeşinin hastalığına çare bulmaktır. Bunun için de hakîm ve tabip araştırır. Mısır ülkesinde bir sahil kenarındaki bir şehirde, duası makbul olan bir kişi olduğunu öğrenir. Kardeşini alır, denilen yere gitmek üzere yola koyulur:

Şarılup zārı kıılar kıardaşına
Kıarındaşı alur anı eline
Ĝazādan var gelüben şefkıat itdi
Çü kıardaşı kör oldı hürmet itdi
Arar deyyār(-ı) dār olur haber-dār
Ḥakîm arar ṭabîb arar o nā-çār
Didiler kim işitdik Mısır ilinden
Sevāhilde baḥrîniñ hem yalısından
Var imiş müstecāb ehl-i du'āsı
Du'āsına giden bulur ḥalāşı
Alur kıardaşını ol şādıkāne
Tedārikler olur yola revāne
Şeb (ü) rüz yola 'azm iderdi
Sevāḥil Mısır kıaşd idüp giderdi

Günlerce yürürler ve sonunda bu şehre gelirler. Şehirdekilere kendisini tanıtarak kör olan kardeşine dua etmesi ve onun da şifa bulması için namı memleketleri aşan o ulu hatunun yanına geldiklerini söyler:

Nice eyyām yürüyüp gitdi anlar
Bir ulu şehre geldi yetdi bunlar
Bir iki gün o şehir içre kıalurlar
Tedārikler idüp azık alurlar
Ol iklim ehli şordı kim yire
Gidersiz rahmet ile ive ive
Didi Şādık benim kıardaşımdır
Olup a' mā bu nā-çār kıardaşımdır
Anı ben aldım uş oldım revāne
Sevāḥil baḥre gidem āşiyāne
Kim anda var imiş bir ulu ḥātün
Du'āsı müstecāb şālîḥa ḥātün
Du'āsına varır cümle şakîmler
Şifā bulup olurlar müstakîmler
Bu kıardaşım aña alur varıram
Ola ki buña bir dermān buluram

O şehirde hoş sözlü, fakirlere hürmet eden, zayıflar şefkat gösteren bir kişi, gözleri görmeyen bir oğlu olduğunu söyler; biraz altın ve gümüş vererek onu da götürmesini ister:

Var idi o şehirde bir süḥan-dār
Laṭîf o ḥōş idi şāḥib-i nān-dār
Faķîr olanlara hürmet iderdi
Za' iflere kıatı şefkıat iderdi
Var idi bir kör oğlı diñle ey yār
Babası ağlar idi zār ile zār
Daḥi hem ḥāndān ehl-i ticāret
'Aķıl-dāne kışi ehl-i şalāḥat

Virir Şādika altun hem gümüşi
Didi oğlum bile götür gör işi

Sâdik da ona birlikte gitmeyi teklif eder. Sonuçta ikisi yanlarında gözlerine şifa aradıkları hastalarını da alarak ulu hatunun bulunduğu bölgeye yönelirler:

Didi Şādık bile gel sen varalım
Bu a' mālara bir çāre bulalım
İki yār birer a' mā girdi rāha
Bu durdu oldu hem-rāha girdi rāha
Yürürler rüz (u) şeb pūyān olurlar
Yol iraq gāyeti nālān olurlar
Gelürler bir ' aẓīm şehre girerler
Çalurlar anda bir hōş eglenirler
Ararlar şehri içinde yār (u) yoldaş
Gözedirler güzel hem-rāh (u) yoldaş
Didiler kanda gidersiz ırağa
' Acıbdır düşdi rāhınız ırağa
Didiler bir ṭabīb vardır işitdik
Sevāhıl baħra bir ḥabīb işitdik
Du' āsı müstecāb olur didiler
Tevātürler haberler çok didiler
Girerler rāha zaħmet miħnet ile
Daħi zaħmet meşakḳat ḥavf ile
Ol Erve olduğı şehre gelürler
Hemān teskīn olup anda çalurlar

Beş on gün orada kalırlar, fakat Erve ile görüşme fırsatı bulamazlar. Ümitleri azalmaktadır:

Beş on gün şāhib-i miħmān olurlar
Şorarlar Erveden ḥaber alurlar
Şehir ehline bildirüp bu ḥāli
N' idelim işimiz olmazsa ḳanı
Ararlar ehl-i ḥāli heb bulurlar
Daħi ehl-i me' āli heb bulurlar
Ṭabībe vardılar yol bulmadılar
Hemān dertlere¹⁶ dermān bulmadılar
Şabāh aḥşām deyü çok eglenürler
Ṭabībden heb umudın kesdi bunlar
Ta' accüb eyledi şehir ehli cümle
Nedendir böyle bunlar ḥōr-ı cümle

Onların halinden haberdar olan kadınlar Erve'nin yanına giderler, duasına ihtiyaç duyduklarından bahsederler:

Virirler Erveye hem ' arz u ḥāli
Oğmaz diñlemez Erve maḳāli
Didiler cümle şehir ehline ḳāli
Şehir ehli varamaz yok mecāli¹⁷
Gelürler ḥātūnlar Erveyi bulurlar
Gelüp karşıasına cümle ṭururlar
Didiler Erveye raħm eyle bu dem
Ġarībler var bu iḳlīmde dem-ā-dem
Çatı bī-çāreler a' mā ḥaḳīrler
Bulara raħm iderler heb faḳīrler
Bularıñ ḥācetin gör ey dil-ārā
Ḥudāya ḳıl du' ālar ey dil-ārā

¹⁶ Burada "derd" kelimesi "dert" yazılıdır.

¹⁷ Metinde bu kelime bazen şehir, bazen sehir, bazen de şehir şeklinde harekelidir.

Ancak Erve'den beklemedikleri bir cevap alacaklardır. Çünkü Erve, onların kim olduklarını bilmektedir ve ona göre dua değil, imtihan vaktidir:

Didi Erve degil vaḳti du'ānıñ
Ki vardır anlara bir imtiḥānım
Ümīdin kaṭ' idüben döndi bunlar
Gelüp evlerine sākin olurlar

Şifa bekleyenlerin figanları içinde geçen birkaç günden sonra bütün şehir halkı bir araya gelir ve Erve'ye giderek bu ihtiyaç sahiplerine bu şekilde davranmanın mürüvvet olmadığını söyler:

Geçer bir kaç gün eyyām bu arada
Fiḡān iderler a' mālār ziyāde
Bütün şehir ehli cem' olur gelürler
Gelüp Erveye cümle yalvarurlar
Didiler Erveye mürüvvet degildir
Buların ḫāline baḡ ey yüzi nūr

Erve, artık yeteri kadar beklendiğini düşünür ve: “Onların ihtiyaçlarını gidermek için toplanıp dua edelim.” der. Ulu bir sahrada toplanırlar. Erve de elbisesini giymiş bir şekilde oradadır:

Didi Erve çü böyle oldu bunlar
Gerekdir cem' olasız siz ḫātūnlar
Görelim işlerin 'ayne'l-'ayāna
Du'ālar idelim hem yana yana
Ulu şahrāya çıqdılar cemī' an
Bütün ednā ve a' lālar muṭī' an
Geyüp cilbān(ı) Erve daḡi geldi
Ḥalīm-āne bulara didi geldi
Oturun didi cümle bārekallāh
Ne ḫikmetler virir görelim Allāh

Bu bölümde Erve ile kocası Sâdık'ın meşakkatli günlerle dolu geçen uzun bir zamandan sonra ilk karşılaşmalarına şahit olunmaktadır. Erve'nin yüzü örtülü olduğu için Sâdık onu tanıyamaz. Sâdık'ın bu imtihanın sebebini sormasına Erve de soruyla karşılık verir. Sâdık'tan kendisini hatırlayıp hatırlamadığını öğrenmek ister. Bu sebeple de kardeşini sevip sevmediğini, başka sevdiği bir kişinin olup olmadığını sorar:

Getürüp evvelā Şādık erini zīr ü bālādan
Su'ālīm var didi saña cevāb vir baña a' lādan
Didi Şādık bu imtiḥān nedendir bize ey cānā
Ne müddetler ḡazādayım elim çekdim bu dünyādan
Ḳamu 'ömrimi şarf itdim ḡazāda fī-sebīlillāh
Felekden çok sitemler görmüşem ben aḡ (u) ḡaradan
Didi Erve 'acā'ıbden şorarım imtiḥānım var
Ḳalanlar her biri bir şehir içindendir bu ḡarrādan
Su'āl itdi aña Erve sever misiñ ḡarındaşıñ
Sever misiñ ola rüşen selāmet bula a' mādan
Didi Şādık benim bir ḡardaşıım var dār-ı dünyāda
Nice ben sevmiyem anı ḡaber vir sen bu ma' nādan
Didi Erve seniñ bir ḡayrı yārin yok mı ey cānā
Ḳasāvet ḡapusın açma ḡaber şorma dil-ārādan
Didi Şādık bunu baña ebed şorma gel ey cānā
Bu meclisde ḡaber virsün yalan dimeye ra' nādan

Sâdık'ın bu sözleri üzerine Erve, kardeşinin şifa bulmasının tek yolunun sevdiği kişiye (Erve'ye) neler ettiğini itiraf etmesine bağlı olduğunu söyler:

Didi Erve şoralım ḡardaşıñdan n'eyledi anı
Nikāḡ-bār itmediñ mi görmediñ mi ḡubb-ı dünyādan
Murādım bunu bildirmek bile heb kızb ü bühtānı
Ḥaber virirse toḡrıdan bulur gözini Mevlādan

Eyā Şādık saña ben bil harām iken helāl oldum
Helāl-ender-helāl iken neler gördüm cihān-mādan
Cevāb virsün qarındaşıñ günāhından bu dem toğrı
Haber virirse toğrıdan şafā bula o yağmādan
Cihān halkı bütün cem‘ oldılar baqarlar anlar
Hemān māt oldılar cümle şuğrā ve kübrādan
Cevāb virmez ol a‘ mā ğāyet bed-nām zebūn oldı
Başın aşāğa aşdı ölüm arar yüce Mevlādan
Recā eylediler Erveye kim gel bir du‘ ā eyle
Buña mevt vire ol Allāh hacil olmaya aradan
Didi Erve benim Rabbim Mumit oldur Mucib oldur
Beni pāk eyler ol Hālik bu taqrirden şamātadan

Artık kardeşi dayanamaz ve bütün yalanlarını, iftiralarını teker teker anlatır. Erve, kendisine atılan iftiraların ortaya çıkması üzerine dua eder ve onun gözleri şifa bulur:

Pes andan söyledi a‘ mā bütün kızb ile bühtānı
İdüben Erveye pāk sım ü zerden lü’lü’ ü aşfādan
Sürürlar kesb idüp Şādık murādı ber-murād oldı
Ki bedr-ay Erveyi buldı şafā buldı dil-ārādan
Turur Erve du‘ ā eyler cemā‘ āt didiler āmīn
Ol a‘ mā gözleri geldi şifā buldı Te‘ āladan

Sıra Sādık’ın yanındaki hastaya gelir. O hastanın babası da Erve’ye yaklaşarak kendisini hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Aslında o da Erve’ye yabancı değildir; Erve recmedildiği zaman onu kan revan içinde bulup evine getiren ve ona sahip çıkan kişidir. Erve, kendisine babalık ettiği için şükranlarını bildirir. Kör olan oğlu, kendi kardeşini öldürerek suçu Erve’nin üstüne atmış ve yeniden sıkıntılı bir sürece girmesine sebep olmuştur. Erve onu da tanıdığı için, suçunu itiraf etmesi durumunda gözlerinin şifa bulacağı müjdesini verir:

Pes andan Şādıkıñ geldi refiķi
Didi yā Erve bildiñ mi şaķıķı
Seni kuyu içinde kan içinde
Bulaşmış bulmuşam nālān içinde
Seni hevdece koyuban getürdim
Evime hāşşaten tenhā oturdım
Didi Erve baba oldiñ baña sen
Daği itdiñ hisānı katı ahsen
Bu deñlü söylediñ itdiñ nidāyı
Neden kātıl oldı kııl edāyı
O vaķtiñ nice oldığın bu a‘ mā
Eger tođrı haber virirse a‘ mā
Benim Rabbim bunıñ gözlerini bil
Ziyā ider eyü evvelkiden bil
Yeñiden meclise zinet virirler
Ol a‘ māyı hem ortaya alurlar

Artık, Erve’nin o olayda da suçsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Erve dua etmiş, şehir halkının da duaya iştirakiyle diğer kör olan kişinin de gözleri şifa bulmuştur:

Didi a‘ mā nice itdi(y)se ammā
Bütün meclis iderler fikr-i ra‘ nā
Birer birer bütün kıil ile kālī
Ol a‘ mā itdiđin didi maķālī
Kamusı itdiler āmīn du‘ āya
Tazarru‘ la idüp Erve Hudāya
Du‘ āsı Erveniñ çün oldı a‘ lā
Du‘ āsın müstecāb itdi Te‘ ālā
Ol a‘ māniñ daği gözleri geldi
Ki tevbe eyledi ikrāra geldi

Bu arada bir başka kişiden de bahsedilir. Bu kişi Erve'nin ona iyiliklerine mukabil ihanet eden, Erve'den faydalanmaya çalışan ve muradını alamayınca da cariyesi şeklinde tanıtarak onu bir gemiye satan kişidir. O da yaptığı yanlışları bir bir anlatır ve Erve'den özür diler. Diğerlerinde olduğu gibi Erve'nin duası ve şehir halkının bu duaya iştirakiyle o da şifa bulur:

Getürdiler ol aşılmış civāñı
Gözi gitmiş ḥabbāb olmuş civāñı
Didi Erve ḥaber vir saña n'itdim
Ol iḥsāna muḳābil sen de n'itdiñ¹⁸
Civān āh eyledi iḳrāra geldi
Ḳamu itdiklerin iḳrāra geldi
Günāhların ḳamusın didi oğlan
Didi var mı benim derdime dermān
Seni şatdım gümüş altun ki aldım
Anı alup evime çünkü geldim
Ol aḳçe cümle toprak oldu taş
Nedāmetden ururdım başıma taş
Firākdan rezil oldum peşimān
Bu gözlerimden aḳdı yaş ile ḳan
Saña n'itdimise buldum cihānda
Ḥacil oldum 'alil oldım cihānda
Civān itdiklerini itdi taḳrīr
Hemān kend'özini ol itdi taḳrīr
Fiḡān ider hem aḡlar zārı zārı
Dile hem getirür Perverdigārı
Arar ölümi girmez ele nā-çār
Bu dünyā oldu anıñ başına ḫar
Bu ḫālī anda Erve çünkü gördi
Hemān ḫürmet idüben örü ḫırdı
Du'ā itdi yüzün ḫıtdı Ḥudāya
Yüzün açdı tazarru' itdi ḡāye
Du'āsın müstecāb itdi İlähı
Kim oldur cümle 'ālemiñ penāhı
Bütün şehir ehli heb ḳan aḡladılar
Ciger büryān idüben taḡladılar
Anıñ daḫı virir gözini Allāh
Ḳamu dertlere¹⁹ dermān virir Allāh
Bu üç a' mālarnıñ gözi açıldı
Buların gözine nūr lar saçıldı

Erve'ye kötülük eden herkes aynı şekilde cezasını bulmuş ve yine Erve'nin duasıyla selamete ermişlerdir. Erve'nin namusu için çok büyük sıkıntılara maruz kalmış bir kişi olduğu ve sabır ve tevekkülüyle velayet makamına erdiği anlaşılmış olur:

Ḳamu ḥamd ü şenālar eylediler
Hem Erve ḫālını heb dinlediler
Yıḡılıp dört taraftan geldi insān
Gelüp yanına oldu ḫāk-yeksān
Vilāyetle ol Erve buldı şöhret
Ki 'ırzı dīni için itdi hicret
Bölük bölük ırāḳ yerden gelürler
Gelüp Erve du'āsın alurlar

Diğer yandan da Erve ve Sâdık kavuşmanın mutluluğuyla sevinç gözyaşları dökerler. Artık şehri vatanları kabul edip orada yaşamaya karar verirler. Allah'ın hükmü ve hikmetiyle onların neslinden dört peygamber gelmiştir:

Muḫahhara olup Erve ider cānāne seyrānı

¹⁸ Beyitte kafîye uymamaktadır.

¹⁹ Metinde "derd" kelimesi, "dert" yazılmıştır.

Gelüben iklimiñ ehli yeñiden gördiler anı
Dīvān ehli kamu şaf şaf oluban ağlaşurlardı
Rikābına sürüp yüzler dökerler gözleri kanı
Hem ağlar Erve hem Şādık kıyāmet kopdı ol günde
Sevinüp yaş aqıtdılar siyl itdiler o meydānı
Vaţan aḥz itdiler şehr içinde Erve hem Şādık
Bulardan dört nebî toḡdı gör imdi ḥük-m-i Yezdānı

Erve'nin hikâyesinin anlatıldığı metin, şairin rivayet kaynağını tekrarladığı beyitten sonra birtakım nasihatlerle, diğer bir ifadeyle okuyucunun kıssadan hisse alması talebiyle sona erer. Bu hisseleri şu şekilde sıralamak mümkündür: İmanda ve insan sevgisinde sadakat göstermek gerekir; sadık olan mutluluğu da yakalar; insanoğlu hainlik ederek ikinci bir şeytan olur; nefse ve şeytana uyararak insanları incitmemek gerekir; çünkü insan sadakati sayesinde kabrini nurla dolduracak, âhirette de sultan olacaktır.

Veheb İbni Münebbehden iderler bu rivāyātı
Şadākat kıl benim cānım tutasın 'ālī meydānı
Şadākat kıl imānında daḡı hem ḥubb-ı ihvānda
Şadākat eyleseñ dā'im bulursıñ devlet kāmı
Benī Ādem şadākatle kerāmet bulur elbetde
Ḥıyānetle benī Ādem olur bil İblis-i şānı
Kelāmında kuşūr itme lisānında kuşūr itme
Hemān āyine-i şāf ol bulursıñ ḥūrı ḡilmānı
Saña benden gereklü yār bulamazsıñ hiç aldanma
Şaḡın gel nefs-i şeytāndan hiç incitme bir insānı
Kıyāmetde ḡacil olma 'alil olma zelil olma
Bu dünyāda ḡıyānetle şaḡın yār itme şeytānı
Şadākatle bulup zīnet ki ḡabriñ pür-zıyā eyle
Hem ol 'uḡbāda sulţān ol tıttup eliñde fermānı

Şair, kendisine nasihati ihtiva eden son beyitte mahlasını söyleyerek eserini bitirir:

Bilāl virme vücūdiña ne zaḡmet zir ü bālādan
Bilen bilür iden bulur n'idersin toḡı çevḡānı

Kıssa-i Erve, klâsik edebiyatın kadına (aynı zamanda da erkeğe) bakışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Öncelikle Erve; ilimle ve irfanla meşgul olan, kendisine layık bir gençle evlenen, evlendiği kişinin savaşa gitmesinin ardından çevresindeki erkeklerin yalan ve iftiralarıyla çeşitli badireler atlatan ama hiçbir zaman metaneti ve tevekkülü elden bırakmayan bir kadındır. Kocasının savaşa giderken kendisini emanet ettiği kayınbiraderi tarafından ihanete uğramasıyla başlayan süreç, benzer ihanet zincirleriyle devam etmiştir. Ancak Erve, uğradığı her ihanete ve iftiraya gücü nispetinde karşı koymaya çalışmıştır. Her sıkıntıdan Allah'ın yardımıyla kurtulmuş ve sonuçta da herkesin büyük hürmet beslediği, hatta hastalar için dua istediği bir velî makamına yükselmiştir.

Hikâyenin ilginç olan bir yönü, Erve'nin karşılaştığı bütün sıkıntıların müsebbibinin erkekler oluşudur. Erve; inancı, terbiyesi ve aldığı dinî eğitim sayesinde erkeklerin gayri-ahlakî tekliflerini reddetmiştir. Eğer, daha hikâyenin başında kayınbiraderinin teklifine olumlu yaklaşıyor olsaydı recmedilmeyecekti. Belki de bir aşk-ı memnu yaşanacak ve bu çok da hoş bir şekilde sonuçlanmayacaktı. Bu olay onu hikâyenin devamında öğrendiğimiz sıkıntılarla dolu günlere götürmüştü. Ancak o; bir namus timsali olarak öncelikle inancının gereğini getirdi, sonra da kocasına ihanet etmemiş oldu. Ahlâkî yapının bozulmaya yüz tuttuğu bir yüzyılda kaleme alınan eser, bu açıdan dönemin hatta bugünün insanlarına da önemli mesajlar vermektedir. Dolayısıyla hikâyenin bu yönü, hem kadınlar hem de erkekler için önemli bir ibret vesikasıdır.

Erkek egemen bir toplumda, Bilâl Efendi'nin erkeklere karşı bütünüyle eleştirel bir yaklaşımda bulunulması beklenemez. Şair, erkeklere karşı genel bir tavırdan ziyade konuyu nefis-şeytan penceresinden ele almıştır. Şairin Erve'yi masum ve mazlum, ona ihanet ve kötülük eden erkekleri de zalim gösteren ifadelerine sıkça rastlıyoruz. Erve, evlendikten sonra üç büyük zulme uğramıştır. Ancak hikâyenin sonuna doğru ona zulmeden üç kişi de cezalarını bulmuştur. Söz konusu kişilerin aynı akıbetle karşılaşmaları yani gözlerini kaybetmeleri neticesinde yine Erve'ye muhtaç olmaları ve onun duası vesilesiyle hastalıklarından kurtulmaları ayrıca dikkat çekicidir.

Gerek hikâye içinde, gerekse hikâyenin bitiminde yer alan nefse ve şeytana uymama hususundaki sözler, meselenin aslında insanın sahip olduğu iyi ve kötü yönleri arasındaki bir mukayese şeklindedir. Şaire göre insan, nefesine ve şeytana uyduğunda her türlü kötülüğü yapabilecek merhametsiz bir kişiliğe bürünebilmektedir. Klâsik edebiyatın kültürel alt yapısı da dikkate alındığında Erve'nin hep bir emanet olması ve emanet edildiği kişiler tarafından kötülük görmesi, kadınların erkeklere Allah'ın bir emaneti olduğu şeklindeki dinî anlayışa da son derece uygun düşmektedir. Çünkü Erve'nin sıkıntılı günler geçirmesinin müsebbibi erkeklerdir. Erkekler nefislerine uymasalar ve kendilerine emanet edilen kişiye kötü gözle bakmasalar bu sorunlar ortaya çıkmayacaktır. Doğrudan bir feminist yaklaşımdan ziyade insanî bir bakış açısı, asırlardan beri süregelen kadın-erkek mücadelesinin doğurduğu sorunları ortadan kaldıracaktır.

Sonuç

Klâsik Türk edebiyatında kadınla ilgili olarak incelenmesi gereken pek çok eser, söylenmesi gereken pek çok söz vardır. Bu edebiyatta zaman zaman kadınlara yönelik adil ve hoş sayılamayacak bir bakış açısına rastlansa da; kadına ayrı bir değer veren, onu yücelten bir anlayışın olduğu da bir gerçektir. Bu bağlamda Kıssa-i Erve; kadınların her zaman zorluklarla karşılaşma ihtimallerini, bu zorluklarda da erkeklerin azımsanamayacak derecede rolleri olduğunu gösteren önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

AYDEMİR, Abdullah (1979). *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

BEYZADEOĞLU, Süreyya Ali (1994). *Vehbî, Lutfiyye*, İstanbul: Bedir Yayınları.

ÇETİNKAYA, Ülkü (2008). "Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış", *Turkish Studies*, Volume 3/4, Summer 2008, s. 279-334.

KILIÇ, Atabey (2001), *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Adlı Mesnevisi*, Kayseri: Laçın Yayınları.

KUZUBAŞ, Muhammet (2005). *Nev'-i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.

----- (2010). *Kıssa-i Yûsuf u Zelîha, Oflu Bilâl Efendi*, İstanbul: Karadeniz Dergisi Yayınları.

ONUR, Naci (1991). *Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞİŞMAN, Bekir (2009). *Kadın Evliyâ Menkıbeleri, Menâkıb-ı Veliyyâtü'n-nisa*, İstanbul: Şûle Yayınları.